

Tókécs József

Alulnézetben

Avagy ami a kupa- napokból kimaradt

Azok melegségére kívánok szólni, akik a jelenlegi átváltozóban, forrásban lévő társadalmunkban legkevésbé hallatják hangukat, vagy ha hallatják is, inkább csak személyes gondjaikat vagy közvetlen környezetük problémáit teszik szóvá. Nem hangoskodnak, mert tenni kell dolgukat a munkahelyen, a háztájiban, a családban, mert nem látják át a társadalmi folyamatokat, még kevésbé azok következményeit, mert nemigen kérdezik meg őket; és leginkább azért, mert évezredek tapasztalatból tudják, hogy az ostor végül úgyis rajtuk csattan. Ők a hallgatag tömeg, a nagy MUMUS. Mondanivalóm abból a marxista alaptételből fakad, miszerint a lét határozza meg a tudatot. Az egyes ember létminősége, társadalomban elfoglalt helye, tudata döntően attól függ, milyen arányban részesedik a társadalom által előállított javakból. Így minden társadalom alapvetően két részre szakad; az uralkodó elitre és azokra, akik fölött uralkodnak. A társadalom dinamikus egyensúlya, fejlődése mindaddig fennáll, amíg valamilyen oknál fogva nem csökken drasztikusan az elosztható javak mennyisége, illetve az uralkodó elit kellő mérsékletet tanúsít egyrészt a javak elsajátításában, másrészt a kor szintjének megfelelően tud juttatni a társadalom többi tagjainak. Így kialakul egyfajta közmegegyezés. Ha a fenti dinamikus egyensúly felborul, jön egy társadalmi katarzis, kialakul egy újabb uralkodó elit, és kezdődik minden előlről. Ez talán a dolgok túlzott leegyszerűsítése, de a lényegen mit sem változtat. A Magyarországon most folyó társadalmi katarzis oka egyrészt a gazdasági, politikai, morális válság, másrészt a diktatórikus rendszerek csődje, illetve bukása, de ezek egymástól nem választhatók el. Hogy ezt a társadalmi katarzist sikerül-e mederben tartva, azaz vértelenül levezetni, nagyban függ attól, hogy az uralkodó elit hajlandó lesz-e a felgyülemlett számlákból a megfelelő arányt magára vállalni, vagy pedig az egészet azok nyakába varrja, akik legkevésbé járultak hozzá az országban kialakult válságállapothoz. Eddig vajmi kevés jelét látni az előzőeknek, míg az utóbbi jelenség egyre inkább tetten érhető az uralkodó elit minden jelentős intézkedésében, tetteiben. Tettekről kell beszélnünk és nem szavakról, mert azt mindenkinek bőven volt módjában tapasztalni, hogy az emberek, embercsoportok - és így a hatalom - megnyilvánulásait is sohasem a szavakból, hanem csakis a tettekből lehet reálisan megítélni. Melyek is azok a hatalom által nyilvánított tettek, amelyek az utóbbi időben az anyagi javak elosztására voltak hatással, azaz melyek az uralkodó elit anyagi gyarapodásának elemei:

1. Az egyik legrégebbi, de sajnos egyre inkább háttérbe szoruló elem a munkabér, illetve munkadíj. A munka díjazásáról szóló korábbi rendeletek a különböző munkanemekre, foglalkozásokra, beosztásokra meghatároztak egy - többé kevésbé elfogadható arányt tükröző - alsó és felső bérhatárt - a legutóbbi már csak alsó határt. A tényadatok alapján azonban az

volt tapasztalható, hogy a beosztott dolgozók bére mindig az alsó határ közelében vagy alatta volt megállapítva, míg a vezetőké úgy középtájon vagy a felső határ közelében, attól függően, hogy ki milyen magas beosztásban volt. Az infláció növekedésével két-három év múlva újabb, magasabb összegű bérhatárokat állapítottak meg, de valamennyi rendelet úgy zárult, hogy az alsó bérhatárokat két-három év múlva lesz kötelező kifizetni a dolgozóknak. Így a gazdálkodó szervek vezetőinek mindig megvolt az a lehetőségük, hogy az alsó határ alatt tartsák a dolgozók vagy legalábbis azok egy részének fizetését. Statisztikai kiadványok tartalmazzák, hogy hogyan változott a gazdaság különböző szektoraiban a felsőszintű és egyéb vezetők, valamint a beosztott fizikai és adminisztratív dolgozók havi átlagjövedelme. Megállapítható, hogy a beosztott dolgozók átlagbéreinek növekedési üteme is jelentősen elmarad a vezetők jövedelmének növekedési ütemétől. Az összehasonlításnál vigyázni kell arra, hogy ne a fizikai és szellemi dolgozók bérét hasonlítsuk össze, mert ez esetben a statisztika a szellemi dolgozók közé sorolja a vezetők mellett a beosztott adminisztratív dolgozókat is, akiknek átlagbére a fizikai dolgozók átlagbéreénél is alacsonyabb. Ez a fajta csoportosítás elkendőzi, illetve lehetetlenné teszi a felsőszintű és egyéb vezetők jövedelmének összehasonlítását a beosztott dolgozók jövedelmével.

2. A prémium kezdetben valóban a kiemelkedő teljesítmények elismerését szolgálta, beosztott dolgozók és vezetők esetében egyaránt. Manapság nem más, mint a vezetők második fizetése, melyre feltétlenül számítanak, igényt tartanak, és meg is kapják a legtöbb esetben teljesítménytől függetlenül - hacsak nem veszteséges az illető gazdasági egység. Mértéke ma már eléri a 30-50 százalékot, felsőszintű vezetők esetében akár a százalékát is meghaladhatja az alapfizetésnek. Az utóbbi eset a feltételeket és mértéket ágazati-miniszteri rendeletek szabályozzák. Pl. a mezőgazdasági termelőszövetkezetek esetében az 1/1988./III.5./MÉM sz. rendelet, mely tulajdonképpen törvényellenes, mivel a szövetkezeti törvény egyértelműen a közgyűlés, illetve a küldöttgyűlés hatáskörébe utalja a prémium-feltételek kitűzését, értékelését és a kifizethetőséget. Így valójában annyi szerepe van ezen fórumoknak, hogy rábólintsanak az "érdekvéviselési szerv" előterjesztésére, amely az első számú vezető fizetésemelését és prémiumának mértékét tartalmazza.

3. A reprezentáció a felsőszintű vezetők kiváltsága, privilégiuma - s a korrupció, az összefonódások melegágya. Célja, hogy a felsőszintű vezetők egymást és főleg azokat a fenntebb ülő párt- és állami vezetőket, "érdekvéviselési" szervek vezetőit, akiktől egzisztenciájuk függ - megvendéghessék, megajándékozassák. Fölmerül a kérdés, hogy amennyiben a munkájukat végzik, amikor nevezettekkel találkoznak, akkor mi szükség van evészetekre, ivászatokra; ha viszont nem a munkájukat végzik, akkor milyen alapon esznek, isznak, ajándékoznak a dolgozók számlájára. Minden egyes dolgozó többszáz forinttal járul hozzá évente a reprezentáció

költségekhez, mivel ennyivel kevesebb jut nekik abból a bizonyos kosárból.

4. Az ágazati miniszterek által kitűzött, vagy az érdekképviseleti szervek által adományozott céljuttalmak, hűségjuttalmak a gazdálkodó szervek első számú vezetői részére, amelyet természetesen nem az adományozó fizet, hanem az illető gazdálkodó egység bérkeretét terheli /gabonaprémium, húsprémium a mezőgazdaságban, kb. 30 ezer forint a tsz-elnökök részére/.

5. A különböző társadalmi funkciók ellátásáért járó nem kis összegű tiszteletdíjak juttatása. Minden valamirevaló első számú vezetőnek van néhány ilyen pénzes funkciója, mely mindössze annyiból áll, hogy évente néhány gyűlésen részt vesz.

6. Egyéb előjogok helyzeti előnyből származó kiváltságok, mint pl. szolgálati gépjármű, olcsó telek, olcsó építkezés, korrupciós és hálapénzek, jogszabályok kiskapuinak kihasználása /az utóbbi időben ezek szinte be vannak építve a jogszabályokba/ stb. A sort még hosszan lehetne folytatni.

7. A bevezetett személyi jövedelemadó rendszer - lényegét tekintve - az ural-kodó elit eddigi legkőrmönfontabb intézkedése, mely azt a célt szolgálja, hogy az uralkodó elit által elherdált milliárdokat azokon hajtsa be, akik egyáltalán nem tehetnek arról, hogy ezek a milliárdok elúsztak. Nyilvánvaló, hogy ez a kijelentés első hallásra meghökkentőnek tűnik, azonban mind logikailag, mind matematikailag bizonyítható.

Hogyan is működik ez az ördögien kieszelt mechanizmus, melyet annak idején Kupa Mihály "megalkotott".

A magánszektor vonatkozásában nincs különösebb rafinéria: az adórendszer hatása egyértelműen konkrét személyre irányul, és olyan mértékben, ahogy az az adókulcsokból következik. Ezzel az adórendszer elérte egyik célját, a jelenlegi magánszektor erőteljes korlátozását.

Egészen más a helyzet az aktív keresők több mint 90 százalékát kitevő, munkaviszonyban, tagsági viszonyban dolgozók vagy alkalmazottak esetében. A másodlagos alapvetően a bruttósfítés jelenti. Eleve gyanús és érthetetlen volt, hogy miért kellett a gazdálkodó és egyéb szervezetek nyakába egy újabb irdatlan bürokráciát zúdítani, hiszen az adó is egyszerűen levonható lett volna a fizetésből. Azért, hogy a bruttósfítés által az adó elveszítse személyes jellegét és közösségi jelleget öltön. A bruttósfítéshez szükséges összeget ugyanis az egy-egy közösség rendelkezésére álló keretből kellett biztosítani, így elérték, hogy a magas fizetésűek magas "adó-ját" zömmel az adót nem vagy alig fizetők fizetik azáltal, hogy így az egész közösség rendelkezésére álló összeg csökkent. Egyszerűbben kifejezve: ha a nagy fizetésűek tányérjába az adó miatt néhány marékkal több cseresznyét kell tenni, a többiekébe nyilvánvalóan kevesebb jut. Tehát megvalósul az adórendszer másik célja, hogy maximálisan megvédje az uralkodó elit tagjait az inflációtól. Ez úgy valósul meg, hogy mivel az adót nem elvették a fizetésből, hanem rátették erősen, progresszíven, azt a későbbiek folyamán mint nettó fizetést szükség szerint vissza lehet adni. Az adó tehát lényegében talonba tett, erősen progresszív fizetés-emelésnek is tekinthető.

Természetesen akinek semmit vagy alig valamit tettek a fizetésére adó gya-

nánt, annak legfeljebb csak annyit adhatnak vissza is. Ezzel megoldódott a magas fizetésűek bérreformja, ami tapasztalható abból is, hogy a SZOT abbahagyta ez irányú követelését. Fentieket igazolja az a tény is, hogy már bejelentették, hogy a következő három évben jelentős mértékben csökkenteni fogják az adókulcsokat.

Az alábbi adatok egy modell-számítás eredményét mutatják két változatban. A modell-számítás az 1988. évi bruttósított keresetekből indul ki, és feltételezi, hogy ezek a keresetek időközben nem növekednek. Tehát azt vizsgálja, hogy az egyes fizetési kategóriákban az illető személyek a következő négy évben /1989-től 1992-ig/- csupán az adókulcsok feltételezett csökkentése révén -összesen mennyi többlet nettó jövedelemhez juthatnak. Az eredmény a következő: a 60 ezer forintos évi bruttó kereset semmit sem növekszik, mivel adómentes, így nincs mit visszaadni. A 162 ezer forintos évi bruttó kereset esetén a visszaadott összeg négy év alatt 43.250 forint /"A" változat/, illetve 50.950 forint /"B" változat/. A 612 ezer forint évi bruttó keresettel rendelkező személy pedig már 225.650 forint, illetve 353.350 forint többletjövedelmet tehet el négy év alatt az adókulcsok feltételezett mértékű csökkentése által. A havi nettó jövedelem 1992-re 82 ezer forintos évi bruttó jövedelem esetén mindössze 6 százalékkal, míg 612 ezer forintos bruttó jövedelem esetében 49 százalékkal növekszik.

Az adórendszer hatása tehát úgy foglalható össze, hogy biztosítja egyrészt az uralkodó elit elért életszínvonalát, sőt annak további növekedését, másrészt az üzemi elit kénytelen szinte befagyasztani az alacsony jövedelmeket, mert a rendelkezésre álló bérkeretet jórészt felemésztette az eredeti bruttósítás, a bruttósított prémium, és saját bérük bruttósított felemelése. Ugyanakkor a növekvő infláció miatt az alacsony fizetések reálértéke egyre nagyobb tömegek esetében süllyed a létminimum alá. Nem más ez, mint előre megfontolt szándékkal, fondorlatos módon és különös kegyetlenséggel elkövetett kizsákmányolás. Bizonyítja ezt a végeredmény: az egyre szaporodó multimilliomosok az egyik oldalon, és az elszegényedő milliók a másik oldalon. És ez a folyamat zajlik 10-15 éve egyre gyorsuló ütemben, jelenleg is. Ez az állapot másrésztől nem más, mint a kapitalizmus kiindulópontja. Az uralkodó elit látja legjobban, hogy csak idő kérdése, és a politikai hatalom kicsúszik a kezéből, és csak úgy tudja átmenteni magát, ha megszerzi a gazdasági hatalmat. Hiszen törvényszerű, hogy ahol a pénz, a tőke, ott a hatalom is. Így a későbbiekben mint vállalkozó, gyáros vagy bankár ülhet a nép nyakára ugyanaz a garnitúra amely az országot ide juttatta. Ennek a lehetőségét rejti magában az átalakulási törvény. Sokat emlegetett elv manapság, hogy a nagyobb teljesítményeket jobban el kell anyagilag ismerni. Ez a vezetők, illetve főnökök esetében meg is történik. Ugyanakkor a dolgozó milliőktől elvárják, hogy egyre többet teljesítsenek csökkenő reáljövedelmek mellett. Kérdés, hogy miért nem emelnek szót fokozottabb mértékben a dolgozók. Azért, mert azonnal rásütik az illetőre a vezetőellenesség címekjét, és hamarosan az utcán találhatja magát. Pedig az egyszerű emberek megbecsülik azokat a vezetőket, akik rátermettséjükkel, szakértelmükkel, példamutató magatartásukkal el tudják érni, hogy beosztottaik - különösebb kényszer nélkül - teljesítőképességük maximumát nyújtsák. Sajnos, egyelőre kevés ilyen vezető van, annál több viszont a tévedhetetlenségében, pótolhatatlanságában tetszelgő, pöffeszkedő főnök. Remélhetőleg nem sokáig.